THE POLEMIC DISCOURSE OF ALEXANDRU I. PHILIPPIDE

Simona-Andreea ŞOVA, PhD Candidate, "Alexandru Ioan Cuza" University of Iaşi

Abstract: Alexandru I. Philippide, the creator of the School of Linguistics in Iasi, manifests in his texts an irreproachable correctness in capturing the linguistic truth, which denotes that his scientific speeches, polemic in most of the cases, are not built to point out an academic superiority, a linguistic infatuation, but spring from the undertaken responsibility to shed light among the erroneous theories perpetuated in the era, since they were going to traverse time and be erroneously assimilated by his successors. Thereby, the scholar from Iasi has a diachronic perspective on his texts, assigning them a guiding function, both for the young people of his time, as well as for his successors, practicing constructive polemics. Thus, Philippide's polemic is a thought out, conscious action, because its target is, on one hand, to correct the scientific errors issued by his contemporary linguistic personalities, duty that he has towards himself, as a scholar preoccupied with marking the scientific truth, and, on the other hand, to build for his successors correct and relevant linguistic theories, based on research and truth, a duty he has towards the others (he dedicates the volume „Principii de istoria limbii" ("Principles of Language History") to the young generation and his successors: "to the young generation […] I dedicate this work. They'll see, as impartial judges, that I demonstrate everything I say and that I have no remainder of power left, which I did not use to produce something profitable to them.").

Significant are the diatribes against the linguists and philosophers Sextil Puşcariu, Bogdan Petriceicu Hasdeu, Heimann Tiktin and Gustav Weigand, the polemic nature of the linguist being emphasized by: the critical excess, the polemical vocabulary, exclamations, the alternation of specialized language with popular terms, digressions, rhetorical interrogations etc. All these linguistic and stylistic elements are harmonized in order to emphasize a polemical style, an acute critical spirit, proving the scientific honesty of the scholar from Iasi.

Keywords: linguistics, polemic, style, speech, vocabulary.

În istoria limbii române, lingvistul ieşean Alexandru I. Philippide, spirit complex, stăpînit de contradicţii multiple, impresionează prin marea sa erudiţie, prin pasiunea pentru ştiinţă şi pentru profesia pe care o practica. Aceste aspecte caracterologice se explică şi printr-un dat nativ pur, originile savantului ieşean, pe care nu şi le-a tăgăduit niciodată, fiind greceşti. Şi-a păstrat ortografia grecească a numelui său de familie(1), susţinînd cu fervoare în faţa interlocutorilor săi originea lui(2). Bunicul său, în călugărie, Daniil, era nepotul de frate al lui Dimitrie Philippide, a cărui familie era originară din Miliés, localitate aşezată la poalele

[1] Iorgu Iordan, în monografia dedicată lingvistului ieşean, intitulată *Alexandru I. Philippide*, declară că este un cunoscător al savantului, care îi fusese profesor, de aceea cartea cuprinde multe dialoguri şi declaraţii ale lui Alexandru I. Philippide, partizan al ortografiei fonetice. Philippide motivează că numele proprii de persoane nu se supun niciunor reguli ortografice, ci se conformează tradiţiei de familie: „Scriindu-mi numele aşa cum ştii, arăt lumii că mă cheamă ca pe… Alexandru cel Mare, care era şi el Alexandru Philippide, adică Alexandru, fiul lui Philippos.'' (Iorgu Iordan, *Alexandru I. Philippide*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 10.)

[2] În dialogul stabilit cu Nicolae Bănescu, Alexandru I. Philippide este întrebat dacă familia sa este de origine aromână, însă lingvistul ieşean răspunde sigur şi demn că este grec: „Nu, nu, sîntem greci curaţi!'' (Iorgu Iordan, *op. cit.*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969, p. 9.)

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

muntelui Pelion (Tesalia). Dimitrie Philippide, a cărui prezenţă în Moldova a fost atestată în 1801, este autorul cărţilor *Istoria României*, respectiv, *Geografia României*, publicate la Leipzig, în 1816. Odată cu talentul scriitoricesc, Alexandru I. Philippide moşteneşte şi seriozitatea, mizantropia şi nemulţumirile manifestate faţă de ceea ce vedea că se petrece în jurul său, ce se vor impune în relaţiile cu ceilalţi şi în textele sale ştiinţifice. Atitudinea lui frustă, polemică şi impetuoasă e însoţită de explicaţia că scepticismul este o trăsătură a bătrânilor, a înţelepţilor, iar odată cu trecerea timpului, Philippide devenea, astfel, mai înţelept.

Fost student al Facultăţii de Litere a Universităţii ,,Al. I. Cuza'' din Iaşi, lingvistul a lucrat, iniţial, în calitate de custode, apoi ca subbibliotecar al Bibliotecii Centrale Universitare din Iaşi, însă în anul 1884 a obţinut, prin concurs, catedra de limbă română a Liceului Naţional, rămasă vacantă în urma morţii profesorului Alexandru Lambrior, pe care l-a admirat ca om de cultură. Mărturisirile elevilor lui dezvăluie un profesor dedicat, foarte exigent, drept în aprecierea elevilor şi superior celorlalţi profesori. În 1888, a audiat cursuri de filologie clasică şi modernă, de istorie a filozofiei greceşti etc., la Universitatea Halle an der Saale, din Germania, prilej cu care i-a întîlnit pe marii profesori Eduard Sievers, Heinrich Keil şi Hermann Suchier. Cel din urmă îi devine bun prieten, îl ajută pe Alexandru I. Philippide să cunoască multe dintre concepţiile lingvistice europene de atunci, în timp ce savantul ieşean l-a introdus în circuitul cunoaşterii ştiinţifice a limbii române; mărturie stă corespondenţa celor doi(3).

Personalitate puternică şi originală, Alexandru I. Philippide dispreţuia formele fără fond şi se afla într-o neobosită căutare a adevărului ştiinţific, de aceea, în anumite texte ale savantului ieşean, se remarcă prezenţa elementelor de polemică, a contradicţiilor structurale şi a atitudinii critice (monumentala *Originea românilor*, lucrările *Un specialist român la Lipsca*, *Specialistul român*, *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii* şi seria de articole publicate în revistele ,,Viaţa românească'', respectiv, ,,Convorbiri literare'': *Idealuri*, *D. Hasdeu şi ,,Istoria limbii române''*, *Pseudoştiinţă contemporană* etc.). Philippide i-a explicat, parţial, fostului său elev Iorgu Iordan, spiritul de polemist ce îl caracteriza şi tendinţa spre excesiv, punîndu-le pe seama necesităţii native de rostire a adevărului: ,,De ce să nu vorbesc deschis, indiferent despre cine, dacă am dreptate? Doar nu-s trac degeaba!''(4)

Contextul cultural românesc al demersului lingvistic al lui Alexandru I. Philippide (contextul istoric, literar şi lingvistic), preocupările lingvistice anterioare lui Alexandru I. Philippide (Şcoala Ardeleană şi problemele limbii literare, paşoptiştii, ,,Dacia literară'', Alecu Russo, folclorul, junimiştii şi Titu Maiorescu), precum şi resorturile istorico-sociale au modificat cîteva dintre trăsăturile caracterologice ale lingvistului. Pentru Iorgu Iordan, contradicţiile lui Philippide au izvorît şi din epoca, ea însăşi contradictorie, în care a trăit şi a

[3] În corespondenţa lui Alexandru I. Philippide cu Hermann Suchier, publicată în volumul *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, se utilizează formule de adresare familiare, din care transpare gradul de apropiere, de afectivitate dintre cei doi: ,,Prea iubite prietine'', ,,Prea iubite domnule profesor'', ,,Al dumitale ca un frate'', ,,Al dumitale mai mic frate şi servitor'' etc. Totodată, în scrisori, în afara chestiunilor de natură lingvistică şi schimbărilor ce surveneau pe plan profesional, cum ar fi numirea ca profesor de filologie română la Universitatea din Iaşi, în 1893, savantul ieşean îşi exprimă nemulţumirile cu privire la vremurile în care trăia, la stările de lucruri din societatea timpului său şi la atitudinea unor contemporani cu care intra mereu în polemică, de pildă, Bogdan Petriceicu Hasdeu. (***,*Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, Editura Minerva, Bucureşti, 1986.)

[4] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 11.

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

activat lingvistul ieşean. Philippide s-a format într-o perioadă plină de mari frămîntări şi adînci schimbări în viaţa publică a ţării: domnia agitată a lui Al. I. Cuza şi abdicarea lui forţată, instalarea pe tron a lui Carol I de Hohenzollern, nemulţumirile multor politicieni moldoveni cu privire la stabilirea capitalei României la Bucureşti etc. Pentru lingvistul ieşean, 1866, anul detronării lui Cuza, însemna încheierea unei perioade progresiste, aflate în plină evoluţie, şi începutul alteia, ce reprezenta un crepuscul cultural. Philippide considera că modestia, simplitatea şi seriozitatea erau trăsăturile definitorii ale reprezentanţilor culturii şi ale realizărilor lor de pînă la 1866, iar modelele de savanţi, din perspectiva lui, erau Timotei Cipariu şi Mihail Kogălniceanu. Epoca de după 1866, căreia îi şi aparţinea, cuprindea doar ,,specialişti români'', farsori, impostori, doritori de succese şi ignoranţi ce etalau pseudoştiinţă. Modelul ,,specialistului român'' conturat de către Philippide este Bogdan Petriceicu Hasdeu, exemplu cu care, peste ani, Iorgu Iordan nu a fost de acord, iar singurul model pozitiv al epocii era reprezentat de Alexandru Lambrior, ale cărui cursuri de filologie română le-a audiat pe parcursul studenţiei. Admiraţia lui Philippide pentru profesorul Lambrior este determinată de cultura sa vastă, de modestia fără margini şi de faptul că îşi mărturisea cu sinceritate toate lipsurile. În felul acesta, Philippide îşi făcuse un ideal de viaţă, iar pentru el, ,,adevărul, dreptatea, cinstea şi alte noţiuni similare din punct de vedere etic erau un fel de entităţi cu existenţă reală, oarecum concretă, întocmai ca atîtea noţiuni materiale, palpabile, care pot fi sesizate şi cunoscute cu toată exactitatea şi precizia, graţie materialităţii lor. […] El însuşi se ostenea să se conformeze, pînă la ultimele limite posibile, acestor elemente alcătuitoare ale omului adevărat şi era convins că se conformează. Totodată, pretindea însă şi semenilor săi, consideraţi fie ca indivizi, fie în grup, să facă acelaşi lucru.''(5)

În vremea lui, se manifestau atitudini extreme, tendinţe spre excesiv şi se exagera cu intenţie forma, promovîndu-se superficialitatea şi lipsa culturii. Doar că Alexandru Philippide era un idealist, iar idealismul său absolut a fost pus la grea încercare de frămîntările vieţii politice din vremea sa. Exista o diferenţă mare între opinia sa asupra modului în care trebuie să funcţioneze o societate şi realitatea timpului său, urmarea fiind dispreţul şi vizibila izolare de lume. O probă irecuzabilă a orientării sale spre viaţa culturală o reprezintă neimplicarea în politica militantă. Al. I. Philippide nu a aderat la doctrina social-politică progresistă a ,,Contemporanului'', ci la curentul junimist şi a fost atras de societatea ,,Junimea'' prin chiar criticismul junimist. Din acest punct de vedere, al adevărului descoperit prin trudă, rostit răspicat şi asumat, Al. I. Philippide a rămas junimist pe tot parcursul vieţii sale. Polemist prin temperament, spiritul critic s-a dezvoltat cu trecerea timpului şi s-a îndreptat adesea chiar împotriva foştilor săi colaboratori, cum ar fi Maiorescu însuşi. Problema ,,formei fără fond'', dezbătută de către junimişti şi expusă în chip fericit în studiul maiorescian *În contra direcţiei de astăzi în cultura română*, Alexandru I. Philippide a urmărit-o pe tot parcursul vieţii sale, prelungind-o inclusiv la aspectele vieţii publice.

În articolul *Idealuri*, polemizează cu Constantin Dobrogeanu-Gherea, pentru că acesta din urmă le impunea scriitorilor idealuri social-politice progresiste, criticînd societatea cultural-literară ,,Junimea''. Al. I. Philippide apără concepţia despre artă a ,,Junimii'' şi preamăreşte meritele acesteia pentru dezvoltarea culturii româneşti: ,,Junimea, cu începuturile

[5] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 26.

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

de activitate literară, ieşite din sînul ei, a fost o lumină modestă şi ademenitoare: păcat că pe calea hotărîtă de dînsa, pe calea adecă a muncei serioase, n-am putut noi ceilalţi mai tineri să ducem toţi lucrul mai departe […] Iată cauza pentru care din cercul Junimii n-a ieşit încă atîta lumină cîtă să poată orbi pe un om ca D-l Gherea. Junimea a fost însă atât de cuminte că nu s-a umflat ca broasca din fabulă, ea a înţeles că în împrejurările în care trăim de la 1848 încoace, încunjuraţi şi copleşiţi de productele inteligenţii apusului, nu putem nădăjdui la o literatură naţională decât atunci când ne vom fi dat mai întîi socoteală de valoarea acelor producte.''(6) Fiind, oarecum, forţat să renunţe la elaborarea „Dicţionarului limbii române'', cu care fusese încredinţat de Academia Română, Al. I. Philippide decide să se despartă de junimişti, devenind un oponent aprig şi puternic al acestora. Lingvistul ieşean a aderat şi la mişcarea poporanistă iniţiată, la începutul anului 1906, de „Viaţa românească'', sub conducerea lui Constantin Stere şi Garabet Ibrăileanu. Se observă, astfel, contradicţii în deciziile luate, cauza lor fiind temperamentul intempestiv, vulcanic, exaltările excesive adesea, izbucnirile impetuoase, energia explozivă, expresia vehementă, plină de furia adevărului afirmat cu patimă, toate acestea fiind o prelungire a epocii contradictorii.

Privite din perspectiva lui Tudor Vianu, potrivit căreia limbajul are o dublă intenţie, tranzitivă, respectiv, reflexivă, textele lingvistice ale lui Alexandru I. Philippide, mai cu seamă lucrarea *Originea românilor*, nu surprind doar probleme esenţiale legate de teritoriul de formare a poporului român, de ramurile românilor şi ale limbii române, ci şi nenumărate pagini dedicate polemicilor cu lingvişti români şi străini ce au încercat să rezolve dificila problemă a originii românilor şi nu numai. El şi-a propus să-şi formeze o părere întărită pe propria cercetare a izvoarelor, printr-o argumentare insurmontabilă, de aceea lingvistul ieşean este, pe alocuri, reflexiv-polemic, dovedind spirit critic privind rezultatele cercetătorilor istoricilor români şi străini (W. Tomaschek, I. Marnavich, V. Pîrvan, Niederle, C. Jireček, Kretschmer, Tacit, Diculescu, Hasdeu, Sextil Puşcariu, Hugo Schuchard, Meyer-Lübke, Bartoli şi alţii): „Este un haos de argumente pro şi contra, ca la un proces cu advocaţi [...] cîrciogari, mai ales că de multe ori autorii au amestecat patima politică în discuţie. Faptele înseşi, multe, puţine, pe baza cărora s-a făcut argumentarea au fost scoase la iveală mai numai de străini [...]. Scriitorii români [...] s-au mărginit numai la argumentare.”(7)

În felul acesta, Alexandru I. Philippide se dovedeşte a fi obiectiv, riguros în interpretarea faptelor, orice afirmaţie a sa este dovedită cu ajutorul textelor, iar orice greşeală întîlnită pe parcursul cercetărilor sale este corectată fără nicio reţinere. Acribia este una dintre trăsăturile definitorii stilului său polemic. De pildă, *Originea românilor* este o lucrare monumentală ce cuprinde dezbateri caracterizate prin procesul elaborat şi complex de aflare a adevărului ştiinţific şi printr-un spirit critic deosebit de acut în beneficiul ştiinţei şi al cunoaşterii umane. Discursul ştiinţific nu se structurează în jurul propriei păreri şi nu rezervă un spaţiu enorm explicării concepţiilor sale, ci dialoghează permanent cu lingviştii de dinaintea sa şi contemporanii care au emis opinii. Modul în care se construieşte polemica în textele lui Alexandru I. Philippide are în vedere, în primul rînd, prezentarea opiniei lingvistului pe care savantul ieşean îl invocă, după care, Philippide îşi construieşte propria argumentare, alcătuită din elemente de teorie, urmate de argumente propriu-zise ce au rolul de

[6] Alexandru I. Philippide, *Idealuri*, în „Convorbiri literare'', Anul XXV, Bucureşti, 1892, nr. 11, p. 156-158.
[7] Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, Tipografia „Viaţa românească'' S. A., Iaşi, 1923, p. 661.

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

a emfatiza adevărul spuselor sale. Dialogul stabilit astfel între lingvişti va cuprinde elemente de ironie, de umor şi de satiră din partea lingvistului ieşean.

Din primele pagini ale lucrării *Originea românilor*, Philippide are o atitudine critică în ceea ce priveşte opinia lui Tomaschek despre romanizarea Peninsulei Balcanice şi scrie sigur şi asumat: „Tomaschek nu spune lucrul exact! În realitate faptul povestit de Ioan Lydus este următorul […].''(8) Frazele acestea sunt urmate de o amplă notă de subsol în care explică subiectul de discuţie, utilizînd ca argumente citate din textele pe care le-a studiat şi consultat. Philippide este rezervat în a emite judecăţi de valoare pornind de la presupuneri sau intuiţii, iar discursurile sale sunt construite pe baza unei bibliografii parcurse şi însuşite, citate necontenit pentru susţinerea adevărului rostit de el. Polemicile izvorăsc din faptul că lingvistul ieşean era foarte riguros. Orice afirmaţie a sa, oricît de insignifiantă, trebuia dovedită cu ajutorul textelor. Operele sale nu se constituie din păreri sau convingeri personale, ci din încercări de descoperire a adevărului(9).

Totodată, sunt criticate datele false pe care le indică Iohannes Marnavich, urmate de o trimitere la textul originar ce susţine adevărul emis de lingvistul ieşean: „Cum că familiea împăratului Iustinian ar fi fost slavă de origine, şi că pe tatăl lui Iustinian l-ar fi chemat Iztok, iar pe Iustinian Upravda, sînt invenţii ale lui Iohannes Marnavich. Vezi Krumbacher, *Geschichte der byzantinischen Litteratur* pag. 46.''(10) Atitudinea critică persistă şi în privinţa lui Tacit(11), sau Kretschmer, *Einleitung in die Geschichte der greichischen Sprache*, cel din urmă fiind ironizat din cauza superficialităţii sale şi chiar pentru neştiinţa de carte: „ Kretschmer ar vrea să susţină că n-au fost Thraci Carii, pentru că ar fi avut un sufix care se găseşte şi în limba Lycienilor, iar limba acestor din urmă n-ar fi indogermană. Dar să susţii înrudirea a două limbi pe baza unui sufix, care s-ar fi găsind într-amîndouă, este imposibil! […] Nici nu se poate altfel, cînd ai ca material de discuţie vreo zece vorbe!''(12) La Gustav Weigand evidenţiază greşelile de ordin ştiinţific şi „practic'', în special utilizarea etimologiilor greşite, pe care le consideră impardonabile. I-a criticat şi pe reprezentanţii celebri ai romanisticii europene, W. Meyer-Lübke (a identificat greşeli în redactarea faptelor de limbă românească) şi Adolph Tobler (a refuzat să îndrume o teză despre limba română a unui candidat român).

Philippide a fost toată viaţa un neogramatic(13), de aceea justifica schimbările lingvistice prin cauze psihologice, întrucît în limbaj se reflectă întreaga sferă a reprezentărilor

[8] Idem, p. 2.

[9] De pildă, în *Originea românilor*, volumul I, apar fraze precum: „Dar, acolo unde Gröber se mărgineşte numai să afirme, eu aş putea aduce argumente.'' (*op. cit.*, p. 358.); „La Gibbon se spun următoarele, […], dar el n-aduce vreo probă.'' (*op. cit.*, p. 9.); „Toate acestea le spune Jireček bazîndu-se pe argumente trase din inscripţii, pietre miliare şi monezile oraşelor. […] Foarte bine, dar cum? Cum, ştie numai Jireček, lectorului nu spune nimic.'' (*op. cit.*, p. 72.).

[10] Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 4.

[11] „La Tacit, lucrul nu-i sigur! Mai întîiu Tacit vorbeşte de rîul Cusus, iar localitatea Cusum nu-i rîu şi nici vreun rîu pe lîngă dînsa nu există. Dar se poate întâmpla ca vorbele autorului să fie greşit puse.'' (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 286.).

[12] Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 178-179.

[13] După finalizarea studiilor, Alexandru I. Philippide îşi asimilează concepţia Şcolii neogramaticilor, întrucît, în acea epocă, lingvistica era dominată de concepţiile lui Hermann Osthoff şi ale lui Karl Brugmann, expuse în lucrarea *Morphologische Untersuchungen I. Teil*, publicată în Germania anului 1878 şi considerată manifestul acestei şcoli. Dezvoltându-se în spiritul neogramaticilor, Philippide îşi publică *Principiile de istoria limbii* în

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

omului, coordonatele vieţii psihice. El postulează existenţa unei baze psihologice proprii fiecărei limbi care, alături de baza de articulaţie, ar determina sensul şi conţinutul evoluţiilor interne ale unei limbi. În *Originea românilor*, una dintre cauzele polemicii dintre lingvistul ieşean şi Meyer- Lübke are la bază faptul că acesta din urmă nu a mai vrut să recunoască baza de articulare ca o cauză de schimbare a limbilor, asemenea lui Philippide, folosind ca argumente de diferenţiere dintre limbile romanice elementele de natură geografică, respectiv, politică. În felul acesta, savantul ieşean devine ironic la adresa istoricului: ,,Atunci a început să apară România ca un vast câmp de scurgere a unor fenomene dialectale, care plecate din anumite puncte privilegiate sau infiltrate dela un capăt la altul al latinităţii, fără alte obstacule decît cele geografice şi politice, iar concepţiea limbii comune latine s-a întunecat complect.''(14)

Discursurile polemice şi atitudinea critică faţă de încălcarea adevărului ştiinţific nu îi vizează doar pe lingviştii străini, ci şi pe cei români, cum ar fi Tiktin, care propunea să se reproducă în scris şi sunetele abia perceptibile, ca ,,i-'' din ,,eu'', ,,este'' etc. Totodată, îi analizează şi dicţionarul lui Tiktin, *Rumänisch – deutsches Wörterbuch*, căruia îi reliefează toate lipsurile posibile. O atitudine critică are şi la adresa lui Sextil Puşcariu, precizînd că lucrarea sa, *Tį şi kį în română, italiană şi sardă*, este o monstruozitate ştiinţifică. Discursuri polemice se construiesc şi în jurul lui Vasile Pîrvan (,,Se înşeală Pîrvan, *Histria* IV, 170, cînd numeşte pe Vitalianus general got şi-l face strănepot al lui Aspar. Dacă Marcellinus Comes numeşte pe Vitalianus Scyth, prin aceasta nu voeşte să zică că ar fi fost Got (pe Goţi Marcellinus Comes îi numeşte Gothi), ci că era din Scythia Minor, pentru că pe vremea lui Scythia Minor (Dobrogia) se numea Scythia, şi locuitorii dintr-însa erau numiţi Scythi. […] Afirmaţia lui Pîrvan n-aduce nicio probă, trimete numai la Gibbon.'')(15), al lui Constantin Diculescu (,,După Diculescu, *Die Gepiden*, I, pag. 114-116, 122-124, ar fi ocupat ostrogoţii Dacia aureliană la anul 505 şi ar fi stăpînit-o până la anul 535, dar din citaţiile de izvoare aduse de autor cu privire la aceasta, precum şi din cele aduse de el la pag. 125-132 cu privire la ocuparea unei părţi din Dacia aureliană de către Gepizi în anul 539, nu se constată de fel acest lucru.'')(16), sau al lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, în legătură cu care preferă un ton ironic specific lui I. L. Caragiale (,,Iar Hasdeu în *Istoriea critică a Românilor*, Bucureşti, 1875, pag. 297 zice: «Scormonind pretutindeni în paragrafii precedenţi şi zgândărind toate coardele şi cordiţele limbii române, noi nu găsim nicio umbră de necontestabil gotism, măcar în două optimi ale unei singure vorbe.» este de prisos să mai adaog la această preţioasă afirmare că în acei paragrafi precedenţi Hasdeu nu scormonise şi nu zgîndărise nimic din limba românească! Şi s-a născut apoi clişeul «după cum se ştie».'')(17). Nemulţumirile lui Alexandru I. Philippide sunt determinate şi de lucrarea *Cuvente din bătrâni*, în care Bogdan Petriceicu Hasdeu a considerat potrivite ca pronunţare şi ca scriere lexeme ca ,,nooii'' (noi), ,,moortea'' (moartea), ,,sufleatea'' (suflete) etc. Surprinderea în faţa afirmaţiilor neînsoţite de argumente solide este redată prin propoziţii exclamative, respectiv, interogaţii retorice, cum se

1894, prelucrare, cu numeroase contribuţii personale, a cărţii lui Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*, din 1882.

[14] Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 367.

[15] Idem, p. 9.

[16] Idem, p. 318.

[17] Idem, p. 349-350.

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

întîmplă la Diculescu(18): ,,După Diculescu, Gepizii au stat în mare număr şi în strînsă prietenie cu Românii timp de şase secule în Dacia, şi cu toate acestea în nomenclatura topică actuală din Dacia nu există gepid mai nimic; iar Slavii au stat numai trei generaţii şi în duşmănie cu Gepizii şi cu Românii, şi cu toate acestea au botezat cu nume slave nenumărate locuri şi au transmis acele nume duşmanilor Români, care le-au păstrat pînă astăzi! Este cu putinţă una ca aceasta?''(19)

Natura polemică a textelor lingvistului ieşean este reliefată prin excesul critic, vocabularul polemic, alternanţa limbajului de specialitate cu termenii populari, preferinţa pentru imperfectul verbelor, ritmul frazei, exclamaţii, digresiuni, anecdote hazlii şi interogaţii retorice. Toate aceste elemente de natură lingvistico-stilistică se armonizează în vederea căutării neliniştite a unui stil scrutător, polemic, dovedind un savant ieşean impetuos, năvalnic, uneori impulsiv, curajos, chiar imprudent, izbucnirile sale fiind caracterizate foarte plastic de către Iorgu Iordan: ,,Cînd nu mai suporta, izbucnea cu rapiditatea şi intensitatea unui explozibil de calitate.''(20) Tonul ironic, acid, înţesat de umor, ce aminteşte de stilul lui Ion Creangă prin trimiterea la anecdote populare, se remarcă şi în discursul polemic ce îl vizează pe Hugo Schuchardt: ,,Asupra chipului cum s-a născut limba latină comună deasupra dialectelor s-a discutat mult şi degeaba. Diferitele păreri până la 1866 le înşiră Hugo Schuchardt, dar nu clar, în *Vokalismus des Vulgärlateins* I, 44. […] Schuchardt, după ce le înşiră pe toate cu mare nerăbdare, […] crede că a rezolvat chestiunea prin curioase presupuneri. El în realitate a unit numai părerile contrarii ale celorlalţi […] şi zice: «Nu din dialect, ci din jumătate dintr-însul numai s-a produs limba comună.»''(21)Este un tip de polemică în care Philippide stabileşte şi comunică un adevăr ştiinţific(22), de aceea textul este guvernat de funcţia referenţială. Pe fondul necunoaşterii, apar ,,monstruozităţi" lingvistice emise de diverşi lingvişti sau istorici, iar Philippide simte că are datoria de a reacţiona şi de a clarifica erorile. Fraza din incipitul paragrafului, prin utilizarea unui timp comentativ, perfectul compus, prin excelenţă deictic, situează acţiunea verbului în prezentul comunicării verbale, iar prin complementele circumstanţiale ,,mult'', ,,degeaba'' şi ,,nu clar'' surprinde atitudinea depreciativă a emiţătorului. Pentru a reda în mod coerent şi explicit informaţia ştiinţifică, savantul ieşean alege cuvinte din perspectivă lingvistică, ce au sens denotativ (,,dialect'', ,,limbă comună'', ,,vorbire'', ,,raport'', ,,coexistenţă'', ,,uz'' etc.), însă, pe alocuri, le utilizează şi pe cele din perspectivă stilistică, determinate de atitudinea faţă de opinia supusă analizei minuţioase. În felul acesta, Philippide inserează elemente de umor, ce

[18] Criticile la adresa lui C. Diculescu sunt nenumărate, fiecare dintre ele reliefînd lipsa de pregătire a lingvistului: ,,Este drept că acei care au căutat să afle elemente gote ori vechi germane în româneşte au procedat aşa de uşurel, încît au compromis chestiunea. […] Cred că merită atenţie cele spuse de Diculescu asupra chestiunii în articulul său «Altgermanische Bestandtheile im Rumänischen», precum şi în cartea sa *Die Gepiden*, I, căci se poate întîmpla ca unele din cuvintele date de autor să fie într-adevăr de origine veche germană. După Diculescu ele ar fi numai decît gepide. Ele însă ar putea fi tot atât de bine gote.'' (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 350.)

[19] Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 328.

[20] Iorgu Iordan, *op. cit.*, p. 24.

[21] Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 354.

[22] ,,Limba comună latină o vorbeau funcţionarii, colonii, negustorii, militarii, fiecare cum putea, mai mult sau mai puţin amestecată cu caractere locale, cu caractere dialectale, proprii locului de unde-şi trăgea originea fiecare individ, dar limba oficială, limba comună, nu dialectul.'' (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 353.)

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

amintesc de maniera scriitoricească a lui Creangă, realizînd o corespondenţă între problema lingvistică dezbătută şi dilema proverbială despre cine a fost primul: oul sau găina(23).

În paragraful supus analizei, transpare o atitudine ironică exprimată prin întrebuinţarea pluralului persoanei I în locul persoanei a III-a singular: ,,[…] din uzul vechiu şi uzul nou, am zice, ca să ne servim de termeni mai obişnuiţi astăzi, s-au diferenţiat stilurile.''(24) Concluzia formulată de către Schuchardt este introdusă prin verbe la prezent (,,Schuchardt crede'', ,, Schuchardt zice''), timp narativ cu valenţe descriptive, ce introduce un grad ridicat de certitudine. Cuvîntul final, ironic şi zeflemitor la adresa opiniei lingvistului străin îi aparţine lui Alexandru I. Philippide: ,,Dacă cearta cu oul şi găina caracterizează pe predecesorii lui Schuchardt, părerea acestui bărbat însuş s-ar putea compara cu aceia a învăţatului care ar susţinea că n-a eşit găina din tot oul, ci numai din gălbănuş, ori că n-a eşit oul din toată găina, ci numai dintr-o parte dintr-însa.''(25) Expresivitatea este o manifestare a componentei afective, ironice, determinate de superficialitatea ,,specialiştilor'' contemporani lui Philippide.

Astfel, la Philippide se disting două moduri de a face polemică: pe de o parte, diatriba generată doar de consemnarea adevărului ştiinţific şi de dorinţa de a combate, cu argumente solide, opiniile ştiinţifice eronate emise de către lingvişti străini şi români (de exemplu, polemica Philippide – Meyer-Lübke), şi pe de altă parte, polemica determinată de nemulţumiri personale cu privire la oameni de ştiinţă români, ale căror adevăruri lingvistice erau rodul intuiţiilor şi al supoziţiilor, nicidecum al cercetării ştiinţifice minuţioase (de pildă, polemica Philippide – Hasdeu). Determinate de cauze oarecum diferite, cele două tipuri de polemică determină, dacă nu chiar condiţionează, la nivel morfologic, alegerea cuvintelor fie din perspectivă lingvistică, fie din perspectivă stilistică.

În termenii lui Riffaterre, ,,limba exprimă, iar stilul subliniază'', ceea ce susţine însăşi natura lui Alexandru I. Philippide: este foarte riguros şi sever cu sine, exprimînd prin limbă onestitate ştiinţifică şi înalte capacităţi de obiectivare, însă, totodată, stilul polemic subliniază nemulţumirile interioare ca urmare a realităţii ce îl înconjura. Aceste nemulţumiri l-au determinat să realizeze portretul ,,specialistului'' timpului său, din diverse ramuri de activitate, printre trăsăturile definitorii numărîndu-se superficialitatea, ignoranţa, infatuarea ştiinţifică şi şarlatania. De aceea Al. I. Philippide intră într-o confruntare cu lingviştii ,,specialişti'', în vederea cunoaşterii adevărului ştiinţific şi a căilor de lămurire în continuare. Există contradicţii în întreaga lui fiinţă, în multe dintre aprecierile lui, deoarece Alexandru I. Philippide avea firea unui polemist, aflat mereu în luptă cu cei din jurul său, dar şi cu sine, dovedind o puternică implicare în toate acţiunile şi demersurile sale.

Bibliografie

Dumistrăcel, Stelian, *Alexandru Philippide – Gustav Weigand: ipostaze*, în ,,Philologica Jassyensia'', Anul V, nr. 1 (9), Iaşi, 2009.

[23] ,,Este cearta dacă a fost oul întîiu ori găina, supt altă formă.'' (Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 354.)
[24] Alexandru I. Philippide, *Originea românilor*, volumul I, p. 354.
[25] Ibidem.

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)

Gafton, Alexandru, *Originea românilor – piatră de temelie a Şcolii lingvistice de la Iaşi*, în ,,Philologica Jassyensia'', Anul V, nr. 1 (9), Iaşi, 2009.
Iordan, Iorgu, *Alexandru I. Philippide*, Editura Ştiinţifică, Bucureşti, 1969.
Irimia, Dumitru, *Introducere în stilistică*, Editura Polirom, Iaşi, 1999.
Ivănescu, Gheorghe, *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului*, în vol. *Opere alese. Teoria limbii*, ediţie îngrijită de G. Ivănescu şi Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei Române, Bucureşti, 1984.
Oprişan, I., *Alexandru I. Philippide în dialog cu contemporanii*, volumul I, ediţie îngrijită, prefaţă, traduceri, note şi indice de I. Oprişan, Editura Minerva, Bucureşti, 1986.
Pamfil, Carmen-Gabriela, *Alexandru Philippide*, Editura Litera Internaţional SRL, Bucureşti, 2008.
Philippide, Alexandru I., *Idealuri*, în ,,Convorbiri literare'', Anul XXV, nr. 11, Bucureşti, 1892.
Philippide, Alexandru I., *Originea românilor*, volumul I, Tipografia ,,Viaţa românească'' S. A., Iaşi, 1923.
Philippide, Alexandru I., *Originea românilor*, volumul II, Tipografia ,,Viaţa românească'' S. A., Iaşi, 1927.

BDD-V507 © 2013 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.42 (2026-11-15 20:44:19 UTC)